

sâle fi'l-mevâzin ve'l-mekâyili's-şerfiyye). Oluf Gerhard Tychsen tarafından İtalyanca tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (Rostock 1800).

Makrîzî'nin diğer bazı eserleri de şunlardır: *Ma'rife mâ yecibü li-âli'l-beyti's-Şerif mine'l-hak'alâ men'aduhüm* (veya *Fazlû âli'l-beyt*; nşr. Muhammed Ahmed Âşûr, Beyrut 1972; Kahire 1392/1973, 1984); *el-Makâşidü's-seniyye li-ma'rifeti'l-ecsamî'l-ma'deniyye*; *'İzâletü't-te'ab ve'l-'anâ' fi ma'rifeti halli'l-ğınâ*; *el-İşâre ve'l-îmâ ilâ halli luğazi'l-mâ* (*Resâ'ilü'l-Makrîzî* içinde [nşr. Ramazan el-Bedrî – Ahmed M. Kâsım], Kahire 1419/1998, s. 267-276); *Nahl İbere'n-nahl* (nşr. Cemâleddin eş-Şeyyâl, Kahire 1946); *el-İşâre ve'l-îlâm bi-binâ'i'l-Kâ'be ve'l-Beyti'l-harâm*; *et-Tezkire* (Hanefî âlimlerine dair); *Menâkıbı Ahmed b. Hanbel*; *el-Beyânü'l-müfid fi'l-fark beyne't-tevhîd ve't-telhîd* (nşr. ve Fr. trc. Georges C. Anawati, Kahire 1969); *Tecridü't-tevhîdi'l-müfid* (Matbaatü'l-Medenî, 1303/1885; Kahire 1343/1924; nşr. Ahmed b. Muhammed Tâhûn, Kahire 1414/1993). Makrîzî'nin ele aldığı konulardan biri de Muhayyidî'nin İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd nazariyesidir. *el-Beyânü'l-müfid fi'l-fark beyne't-tevhîd ve't-telhîd* adlı risâlesinde bu nazariyenin IX. (XV.) yüzyılda Dımaşk'ta taraftarlarının bulunduğunu, Kahire'de yayıldığını ve nazariyeyi benimseyenlerin gerçek müslüman olmadığını kaydeder.

B) İhtisar Ettiği Eserler. Birçok kitabı özetleyen Makrîzî'nin bu tür eserlerinin günümüze ulaşanlardan bazıları şunlardır: 1. *el-Müntekâ min Ahbâri Mısr li'bn Müyesser*. 439-553 (1047-1158) yılları arasındaki olayları içeren kitabın telifi 814'te (1411) tamamlanmıştır. Eser, müellif hattıyla Paris Bibliothèque Nationale'de kayıtlı (Ar., nr. 1688) yegâne nüshadan istinsah edilmiştir. Kitabın Haçlı seferleriyle ilgili kısmı Baron Mac-Guckin de Slane tarafından Fransızca tercümesiyle birlikte yayımlandığı gibi (*RHC Or.*, III [1884], s. 457-473) Henri Massé (Fransızca özetleyle beraber Kahire 1919), William Mylord (Kahire 1980) ve Eymen Fuâd Seyyid (bir mukaddime ve bir fihris ilâvesiyle birlikte, Kahire 1981) tarafından da neşredilmiştir. 2. *Muhtasarü'l-Kâmil fi ma'rifeti'çu'afâ'i'l-muhaddisîn li-İbn 'Adî*. İbnü'l-Kattân adıyla anılan İbn Adî'nin cerh ve ta'dîl konusundaki eserinin özetidir. Makrîzî'nin 795'te (1393) kaleme aldığı kitap, Murad Molla Kütüphanesi'nde kayıtlı (nr. 575) mü-

ellif hattıyla yazılmış yegâne nüshasına dayanılarak Eymen b. Ârif ed-Dımaşkî tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1415/1994). Makrîzî bu eserini Sultan Hasan Medresesi'nde hadis okuttuğu sıralarda özetlemiş ve Müeyyidiyye Medresesi'nde hadis okuturken de kullanmıştır. 3. *Muhtasarü 'Acâ'ibi'l-makdûr*. Şehâbeddin İbn Arabşah'ın eserinin muhtasarıdır. Şerif el-İdrîsî'nin *Nüzhetü'l-müştâk fi'htirâkı'l-âfâk* adlı eserinin özeti olan *Cenyü'l-ezhâr mine'r-ravzi'l-mi'târ* bazı müellifler tarafından Makrîzî'ye nisbet edilirse de bu doğru değildir. Hafız Şehâbeddin Ahmed el-Makrîzî'ye ait olan eserin nisbesinden dolayı Takıyyüddin el-Makrîzî'ye izâfe edildiği anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'* (nşr. M. Abdülhamîd en-Nümeysî), Beyrut 1420/1999, neşredenin girişi, s. 7-39; a.mlf., *Müsevveddetü Kitâbi'l-Mevâ'iz* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), London 1416/1995, neşredenin girişi, s. 1-104; İbn Hacer, *İnbâ'u'l-gumr*, IX, 169-171; Bedreddin el-Aynî, *'İkdü'l-cümân* (nşr. Abdürrâzık et-Tantâvî), Kahire 1409/1989, s. 574; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhir*, XV, 490-491; a.mlf., *el-Menhelü's-şâfi*, I, 415-420; a.mlf., *Havâdisü'd-dühûr* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Kahire 1990, I, 39-41; Hatîb el-Cevherî, *Nüzhetü'n-nüfûs ve'l-ebdân fi tevârihi'z-zamân* (nşr. Hasan Habeşî), Kahire 1994, IV, 242-244; Şehâvî, *ed-Đav'u'l-lâmî'*, II, 21-25; a.mlf., *et-Tibrü'l-mesbûk*, Bulak 1896, s. 21-24; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 321; İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr*, II, 231-232; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, I, 79-81; Ali Paşa Mübârek, *el-İhtatü't-Tevfiğiyye*, Kahire 1993, IX, 69-70; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâmda Tarih ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 365-370; M. Abdullah İnân, *Mısrü'l-İslâmiyye ve târihu'l-hıta'i'l-Mısrîyye*, Kahire 1350/1931, s. 44-59; a.mlf., *Mü'errihü Mısril-İslâmiyye ve meşâdirü't-târihi'l-Mısrîyye*, Kahire 1388/1969, s. 85-104; Brockelmann, *GAL*, II, 38-41; *Suppl.*, II, 36-38; a.mlf., "Makrîzî", *İA*, VII, 206-208; M. Mustafa Ziyâde, *el-Mü'errihün fi Mısr fi'l-karni'l-hâmis 'aşer el-milâdi*, Kahire 1954, s. 6-17; a.mlf. v.dğr., *Dirâsât 'ani'l-Makrîzî*, Kahire 1391/1971; I. Krachkovsky, *Târihu'l-edebi'l-Coğrafiyyi'l-Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1965, II, 476-487; Abbâs el-Azzâvî, *et-Ta'rîf bi'l-mü'errihün*, Bağdad 1376/1957, s. 231-232; F. Rosenthal, *A History of the Muslim Historiography*, Leiden 1968, bk. Indeks.; a.mlf., "al-Makrîzî", *El'* (İng.), VI, 193-194; D. P. Little, *An Introduction to Mamlûk Historiography*, Wiesbaden 1970, s. 76-80; Cemâleddin eş-Şeyyâl, *Mü'ellesâtü'l-Makrîzî eş-Şağîre*, Kahire 1971, s. 25-28; Ramazan Şeşen, *Muhtârât mine'l-mahtûfâtü'l-'Arabîyyeti'n-nâdire fi mektebâti Türkiye*, İstanbul 1997, s. 777-780; a.mlf., *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 208-212; A. Fuad Sayyid, "Remarques sur la composition des *İhtat* de Maqrîzî d'après un manuscrit autographe", *Hommages à la mémoire de Serge Sauneron, 1927-1976*, Caire 1979, II, 231-258; a.mlf., "Mülâhazât havle te'lîfi'l-İhtatü'l-Makrîzî", *MMMA* (Küveyt), XXVI

(1980), s. 13-26; Baron Carre de Vaux, *Müfekkirü'l-İslâm* (trc. Âdil Züaytî), Kahire 1979, s. 142-150; M. Kemâleddin İzzeddin Ali, *el-Makrîzî mü'errihen*, Beyrut 1410/1990; Şâkir Mustafa, *et-Târihu'l-'Arabî ve'l-mü'errihün*, Beyrut 1990, III, 140-151; *Studies en Taqiyyaddin al-Makrîzî* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992; Hüseyin Âsî, *el-Makrîzî, Taqiyyüddin Ahmed b. 'Alî b. 'Abdülkâdir, 766-845 h.*, Beyrut 1412/1992; F. Taurer, "Zu al-Makrîzî's Schrift al-Habar 'an al-Başar", *Islamica*, I/2-3, Leipzig 1925, s. 357-364; J.-Cl. Garcin, "Al-Maqrîzî, un historien encyclopédique du monde afro-oriental", *Les Africains*, IX, Paris 1978, s. 197-223; Sâmî Hannâ, "İğâsetü'l-ümme bîkeşî'l-gumme li'l-Makrîzî", *el-Kermil*, sy. 1, Hayfa 1980, s. 53-69; Saïd Abdülfettâh Âşûr, "Eğvâ' cedide 'ale'l-mü'errih Ahmed b. 'Alî el-Makrîzî ve kitâbâtih", *'Âlemü'l-fikr*, sy. 14, Küveyt 1983, s. 453-498; Gulâm Yahyâ Encüm, "el-Makrîzî ve kitâbühü el-Mukâffa'l-kebir", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XXVIII/2, İslâmâbâd 1993, s. 29-52; Abdülkâdir Ahmed Abdülkâdir, "el-Makrîzî: Mü'errihü'd-diyâri'l-Mısrîyye ve âşârühü'l-mahtûta", *Âfâku's-sekâfe ve't-türâş*, VIII, Dübey 1415/1995, s. 98-159; A. F. Bvoad Bridge, "Academic Rivalry and the Patronage System in Fifteenth-Century Egypt: al-'Aynî, al-Makrîzî and Ibn Hajar al-'Asqalânî", *Mamluk Studies Review*, III, Chicago 1999, s. 85-107; Ferrâc Atâ Sâlim, "el-Makrîzî: Dirâse târihiyye-Bibliyocrafiyye", *'Âlemü'l-kütüb*, XXI/4-5, Riyad 1421/2000, s. 380-422.

EYMEN FUÂD SEYYİD

el-MAKSADÜ'L-ESNÂ

(المقصد الأسنى)

Gazzâlî'nin

(ö. 505/1111)

esmâ-i hüsnâya dair eseri.

Tam adı *el-Makşadü'l-esnâ fi şerhi (me'ânî) esmâ'ilâhî'l-hüsnâ* olup bir mukaddime ile üç bölümden (fen) meydana gelmektedir. Müellif eserin kısa mukaddimesinde, insan gücünün ilâhî sıfatları irdelemesinin imkânsız denecek kadar zor olduğunu, ayrıca kitleleri alışageldikleri kanaatlerinden uzaklaştırıp onlara gerçeği anlatmanın önemli bir problem oluşturduğunu, bununla birlikte Allah'ın lutfuna güvenerek işe başladığını söylemekte ve kitabın muhtevasını kısaca tanıtmaktadır.

el-Makşadü'l-esnâ'nın birinci bölümü ön bilgiler niteliğinde olup dört fasıldan oluşur. Birinci fasılda isim, müsemmâ ve teşmiye, ikinci fasılda yakın anlamlı veya eş anlamlı isimler, üçüncü fasılda birden fazla mânaya gelme ihtimali olabilecek (müşterek) isimler ele alınmış, dördüncü fasılda ilâhî ahlâkla ahlâklanma, ilâhî sıfat ve isimlerin muhtevalarıyla derunî hayatını mâmur edip yetkinlik ve mutluluğa erişme konusuna yer verilmiştir.

İkinci bölüm temel konular ve hedefler hakkında olup üç fasıl halinde düzenlenmiştir. Birinci fasıl, meşhur olan Ebû Hüreyre rivayetindeki doksan dokuz ismin kendi sırasına göre açıklanmasından ibarettir. 100 sayfalık bir hacme sahip bulunan bu kısım on sayfalık bir açıklama ile sona ermektedir. Müellif burada, isimleri açıklarken kulun o isimden alabileceği hissenin neden ibaret olduğu yolundaki uyarılarının sebeplerini anlatmaktadır. Bunları ilâhî ahlâkla, yani esmâ-i hüsnânın içerdiği ahlâkla ahlâklanmanın gereği yanında bazı sûfilere nisbet edilip burada sözü geçen ahlâklanma ile bağlantılı gösterilen hulûl ve ittihad söylentisinin imkânsızlığı ve yanlışlığının vurgulanması şeklinde özetlemektedir. İkinci bölüm, çok sayıda ismin zât-ı ilâhiyyeye rûcû edip yoğunlaşması ve Ehl-i sünnet'e göre yedi sıfatta özetlenmesiyle Mu'tezile ve filozoflara ait sıfat anlayışında bu yoğunlaşmanın nasıl telakki edildiği konuları ile son bulmaktadır.

Kitabın üçüncü bölümü eklerden teşekkül etmiş olup üç fasla ayrılmıştır. Burada, Kur'an'da ve Sünnet'te Allah'a izâfe edilen isimlerin doksan dokuzla sınırlı olmadığı, bu sayının öne çıkarılmasının hikmeti, ilâhî isim ve sıfatların nasırları bildirmesiyle sabit olmasının yanı sıra (tevkîfî) akli çıkarımlarla O'na isim ve sıfat nisbet etmenin imkân dahilinde bulunup bulunmadığı gibi hususlar işlenmektedir.

el-Mağşadü'l-esnâ, gerek önsözü ve doksan dokuz ismin ele alınışından gerekse sonundaki eklerden anlaşıldığı üzere Gazzâlî'nin tasavvufla ilgilendiği dönemde kaleme alınmıştır. Kitabın bütün bölümlerinde müellifin sürükleyici ve samimi üslûbunun yanında zihnin ve kalbin ürünü olan kelâmî ve tasavvufî yaklaşımları dikkat çekmektedir. Gazzâlî'nin, eserlerinde başarısını sağlayan zâhir-bâtin uyumunun sanatkârane tecellisi bu kitapta açıkça görülmektedir. Abdülkerim el-Kuşeyrî'nin aynı konuda kaleme aldığı *et-Taḥbîr fi't-tezkîr* ile *el-Mağşadü'l-esnâ* arasındaki mistik anlatım benzerliği Gazzâlî'nin Kuşeyrî'den etkilendiğini ortaya koymaktadır. *el-Avâşım mine'l-kavâşım* adlı eserinde Gazzâlî'nin keşf anlayışını eleştiren Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin (*el-Avâşım*, II, 14-17, 30-33) esmâ-i hüsnâya dair *el-Emedü'l-ağşâ* adlı kitabında büyük çapta onun açıklamalarından istifade etmiştir. Fahreddin er-Râzî'nin *Levâmî'u'l-beyyinât* adlı esmâ-i hüsnâ

şerhi de hem genel plan hem işleniş açısından *el-Mağşadü'l-esnâ*'yı takip etmiştir. Râzî eserinde isim vererek Gazzâlî'den nakiller yapmıştır. *el-Mağşadü'l-esnâ*'nın aynı konuda yazılan eserler üzerindeki etkileri sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Eser Ortaçağ'dan itibaren Batı dünyasında da ilgi görmüş ve bazı bölümleri tercüme edilmiştir (*DİA*, XII, 520, 527).

İslâm dünyasında ve diğer ülkelerdeki kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunan *el-Mağşadü'l-esnâ*'nın Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi bilgisayar kayıtlarında çoğu Süleymaniye'de olmak üzere elliye yakın nüshası görülmektedir (çeşitli kütüphanelerdeki yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 538; *Suppl.*, I, 746; ayrıca bk. *el-Mağşadü'l-esnâ*, neşredenin girişi, s. XVI-XVII; Abdurrahman Bedevî, s. 135-136). Eser Kahire (1322, 1324, ts. [el-Mektebetü'l-allâmiyye]) ve Beyrut'ta (ts. [Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye]) basılmıştır. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî'nin neşriden başka (Kıbrıs 1407/1987) Fazluḥ Şehâde Almanya, İngiltere ve Amerika'da bulunan altı nüshaya dayanarak eserin ilmî neşrini gerçekleştirmiştir (Beyrut 1971, 1982).

Kitap üzerine Şemseddin Muhammed b. İbrâhim el-Hatîb el-Vezîrî'nin yaptığı çalışma (*el-Menhelü'l-'azb fi şerhi esmâ'i'r-rab*) Kâtib Çelebi tarafından *Şerḥu'l-esmâ'i'l-hüsnâ* başlığı altında zikredilmişse de kendisinin de ifade ettiği gibi *el-Mağşadü'l-esnâ*'nın muhtasarından ibarettir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1033, 1805; *İzâḥu'l-meknûn*, II, 594; Süleymaniye Ktp., M. Murad - M. Ârif, nr. 190). Eserin Türkçe ve İngilizce tercümeleri de vardır (Yurdağür, s. 55). Helmut Gâtje ve Ahmet Arslan kitabı dair birer makale yazmışlardır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Gazzâlî, *el-Mağşadü'l-esnâ* (Fazluḥ); ayrıca bk. neşredenin girişi, s. XVI-XVII; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Avâşım* (nşr. Ammâr C. et-Tâlibî, *Arâ'ü Ebi Bekr İbni'l-'Arabî el-kelemîyye* içinde), Cezayir, ts. (eş-Şirketü'l-vataniyye lî'n-neşr ve't-tevzî'), II, 14-17, 30-33; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1033, 1805; *İzâḥu'l-meknûn*, II, 594; Brockelmann, *GAL*, I, 538; *Suppl.*, I, 746; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VIII, 198; Abdurrahman Bedevî, *Mü'elleftâtu'l-Gazzâlî*, Küveyt 1977, s. 135-136; Metin Yurdağür, *Esmâ-i Hüsnâ*, İstanbul 1996, s. 54-55; H. Gâtje, "Logisch-semasiologische Theorien", *Arabica*, XXI/2, Leiden 1974, s. 151-182; Ahmet Arslan, "Kur'an, ilâhî Sıfatlar ve Hoşgörürü", II. *Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu*, Ankara 1996, s. 333-337; Bekir Karlığa, "Gazzâlî", *DİA*, XII, 520, 527.

BEKİR TOPALOĞLU

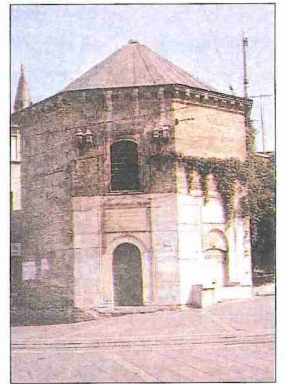
MAKSEM

(مكسم)

Şehir suyu şebekelerinde su taksim merkezi.

Kelimenin aslı Arapça maksim olup "suyun kollara ayrıldığı yer" demektir. İlk defa Romalılar tarafından kullanıldığı sanılan maksem, dağıtılan suların dış kirlenmelerden korunması için daima kapalı bir bina halindedir. Bu dağıtma merkezine su yolcular "kubbe" adını da verirler. Makseme gelen su tekne veya sandık denilen küçük bir havuza alınır. Sandığın düşey yüzü üzerine su seviyesinden eksen 96 mm. aşağıya yerleştirilen lüle adlı kısa borular vasıtasıyla debi ölçülür. Sandığın içerisindeki su seviyesini sabit tutmak için lülelerin bulunduğu cephenin üzerinde savaklar yer alır; yağmurların fazla olduğu mevsimlerde savaklardan taşan sular dağıtılan yerlere gider. Ana maksem büyük ve gösterişli yapıdır. İstanbul'un en büyük maksemi, Eğrikapı'daki Savaklar Kubbesi de denilen Mimar Sinan'ın yaptığı Eğrikapı Maksemi'dir. Taksim meydanına adını veren ve sekiz köşeli bir yapı olan Taksim Suyu Maksemi de mevcut maksemelerin tahribat görmemiş tek örneğidir.

1127 (1715) tarihli Kırkçeşme suyunun tevzi şemasında Eğrikapı Maksemi'nden 100 lüle (5200 m³/gün) su dağıtıldığı belirtilmiştir. Mimar Sinan'ın 976 (1568-69) yılına ait tevzi defterinde de aynı miktar yazılmıştır. Maksem 124 lülesinden on üçü Yedikule yönüne, 111'i ise Fatih İtfaiyesi'nin arkasındaki Tezgâhçılar Maksemi'ne su gönderir. Buradan ayrılan bir dehliz Gedikpaşa üzerinden Ayasofya Kubbesi'ne, bir diğeri de Tahtakale Kubbesi'ne gider; bu son iki maksem bugün yolun altında kalmıştır. Tezgâhçılar Maksemi de halen yer altında olmakla birlikte kaldırımın üzerindeki bir taş kaldırılarak içine inilebilmektedir. Tabanı yol seviyesinden

Taksim
Maksemi -
İstanbul